

Bölüm 11

HEIDER'İN DENGİ KURAMI (HEIDER'S BALANCE THEORY)

Mehmet ULUTAŞ¹

GİRİŞ

Psikoloji kuramcılar, uzun sayılabilecek yıllar boyunca, insanların geliştirdikleri davranışların, temelde tutarlı olma güdüsünden ya da ihtiyacından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Söz konusu temel tutarlılık teorilerinden birini de Fritz Heider'in Denge Kuramı oluşturmaktadır (Kılınç ve Torun, 2011: 3).

İnsan, psikolojik olarak tutarlı olmak ister. Öncülüğünü Heider'in yaptığı tutarlılık teorilerine göre insanlar, mevcut insanlar arası ilişkileriyle zihinlerinde oluşturdukları düşünce ve fikirleri arasında tutarlılık ve uyum arayışı içerisinde dirler. Teoriye göre insanlar çelişkilerden uzak olmak istemektedirler. Şayet, ilişkileri ile düşünceleri arasında uyumsuzluk varsa, bu durumda davranışlarını değiştirme ihtiyacı hissedeceklerdir (Uluk, 2019: 288).

Heider'in denge kuramı, iki birey arasında var olan karşılıklı tutum ve ilişkilerin, bu bireylerin üçüncü kişiler ile olan tutumlarını ve ilişkilerini etkilediğini ileri sürmektedir (Ordun ve Aktaş, 2014: 122). Aynı arkadaş grubu içerisinde yer alma, benzer kişilere ya da nesnelere karşı sempati duyma, kişiler arası denge oluşumunda önemlidir. Kişi, arkadaşının olumlu duygular beslemediği bir üçüncü kişiye, arkadaşından farklı olarak olumlu duygular besliyorsa, arkadaşı ile olan ilişkisinde bir dengesizlik durumu meydana gelmektedir (Aytaç ve Tan, 2019: 352).

BİLİŞSEL TUTARLILIK KURAMLARI

Tutarlılık teorileri arasında, Heider'in Denge Kuramı yanında Festinger'in Bilişsel Çelişki (Zihinsel Uyumsuzluk) Teorisi ve Newcomb'un ABX Simetri (Objektif Denge) Kuramı'ndan da bahsedilmektedir;

¹ Doç. Dr., Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu & Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, mehmet.ulutas@manas.edu.kg, mulutas@ohu.edu.tr

Heider'in üçlü konfigürasyonlarının dengesi, aşağıdaki basitleştirilmiş sosyal ilkelere uygundur;

1. Dostumun dostu benim dostumdur,
2. Dostumu düşmanı benim düşmanımdır,
3. Düşmanımın dostu benim düşmanımdır,
4. Düşmanımın düşmanı benim dostumdur (Heider, 1958; Sack, 2013: 183).

Heider, denge halinin insanlar için süreklilik arz eden bir gereksinim olduğunu ileri sürmektedir. İçinde bulundukları mevcut denge durumlarını bozan dış faktörlere karşı direnç oluşturan insanların sahip oldukları iki ayrı motivasyon söz konusudur. Bunlar, tutarlılık ve kontrol'dür. İnsanlar, içinde yaşadıkları dünyayı tutarlılık çerçevesinde algılama ve çevrelerini kontrol etme gereksinimi duymaktadırlar. Denge durumlarında meydana gelebilecek herhangi bir bozulma, insanların ruh halinde gerilime neden olur. Böyle bir gerilim, bireyin hayatında yeni bir denge durumunu oluşturacak bir değişikliğin gerçekleşmesiyle ortadan kalkacaktır (Çayır, 2017: 3).

Dengesizlik halinde bireyler, eski denge hallerine yeniden kavuşabilme noktasında üzerlerinde bir baskı hissetmektedirler. Birey böyle bir durumda “en az çaba” prensibini benimsemektedir. Buna göre birey, duygusal ilişkilerinde mümkün olan en az sayıda değişikliğe gitmek suretiyle yeniden dengeye ulaşmaya çalışacaktır (Barut, 2005:303; Freedman vd., 1993: 331).

KAYNAKLAR

1. Alessio, J. C. (1990). A Synthesis and formalization of heiderian balance and social exchange theory. *Social Forces*, 68(4), 1267–1286.
2. Aytaç, Ö., & Tan, M. (2019). Arkadaşlık üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 345–359.
3. Barut, B. (2005). Siyasal Reklamcılık özelinde siyasal tutumların oluşma süreci. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 295–317.
4. Berscheid, E., & Walster, E. H. (1978). *Interpersonal attraction Reading* (2nd ed). MA: Addison-Wesley.
5. Carroll, M. P. (1973). Applying Heider's theory of cognitive balance to claude levi-strauss. *American Sociological Association*, 36(3), 285–301.
6. Carson, P. P., Carson, K. D., Knouse, S. B., & Roe, C. W. (1997). Balance theory applied to service quality: A focus on the organization, provider, and consumer triad. *Journal of Business and Psychology*, 12(2), 99–120. <https://doi.org/10.1023/A:1025061816323>
7. Cartwright, D., & Harary, F. (1956). Structural balance: a generalization of Heider's theory. *Psychological Review*, 63(5), 277–293. <https://doi.org/10.1037/h0046049>

8. Çayır, C. (2017). Şiddetin adil dünya inancı ile meşrulaştırılması. *International Journal of Theology & Social Sciences*, 1(1), 1–16.
9. Çiçek, I., Evcimen, İ. V., & Biçer, İ. H. (2018). Örgütsel bağlamda kişi-grup uyumu (kuramsal perspektif). *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(3), 699–730.
10. Curry, T. J., & Emerson, R. M. (1970). A Theory of interpersonal attraction? *American Sociological Association*, 33(2), 216–238.
11. Dökmen, Ü. (2003). *Sosyometri ve psikodrama*. Sistem Yayıncılık.
12. Doruk, E. K. (2015). *İkna teorileri ve retorik*. Auzeftikap İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
13. Erdoğan, N. (1999). Kişilerde iç çatışma nedeni olarak rekabet-işbirliği ikilemi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 45–60. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bilgisosyal/issue/29108/311433>
14. Ertürk, Y. D. (2010). *Sosyal psikoloji*. Auzeftikap İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
15. Fink, J. S., Parker, H. M., Brett, M., & Higgins, J. (2009). Off-Field Behavior of athletes and team identification: Using social identity theory and balance theory to explain fan reactions. *Journal of Sport Management*, 23, 142–155.
16. Freedman, J. L., Sears, D. O., & Carlsmith, J. M. (1993). *Sosyal psikoloji* (Ç. A. Dönmez (ed.)). İmge Kitabevi.
17. Gawronski, P., Gronek, P., & Kulakowski, K. (2005). The Heider balance and social distance. *Acta Physica Polonica B*, 36(8), 2549–2557.
18. Greenwald, A. G., Banaji, M. R., Rudman, L. A., Farnham, S. D., Nosek, B. A., & Rosier, M. (2000). Prologue to a unified theory of attitudes, stereotypes, and self-concept. In J. P. Forgas (Ed.), *Feeling and thinking: The role of affect in social cognition and behavior*. (pp. 308–330). New York: Cambridge University Pres. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=psyh&AN=2000-07085-012&site=ehost-live&scope=site>
19. Heider, F. (1944). Social perception and phenomenal causality. *Psychological Review*, 51(6), 358–374. <https://doi.org/10.1037/h0055425>
20. Heider, Fritz. (1946). Attitudes and cognitive organization. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 21(1), 107–112.
21. Heider, Fritz. (1958). The psychology of interpersonal relations. In *John Wiley and Sons*.
22. Hummon, N. P., & Doreian, P. (2003). Some dynamics of social balance processes: bringing Heider back into balance theory. *Social Networks*, 25, 17–49.
23. Khanafiah, D., & Situngkir, H. (2004). Social balance theory. revisiting Heider's Balance theory for many agents. *Unpublished Http://Cogprints.Org/3641/*, 12. <http://arxiv.org/abs/nlin/0405041>
24. Kılınç, S., & Torun, F. (2011). Adil dünya inancı (belief in a just world). *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 3(1), 1–14. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=psyh&AN=2011-16918-001&lang=es&site=ehost-live%0Ahttp://fuattorun@hotmail.com>
25. Ordun, G., & Aktaş, H. (2014). Lider-üye etkileşimi faktörlerinin liderler ve astlar tarafından karşılıklı algılanması: Bir Perakende işletmesi çalışanları üzerinde araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi İstanbul*, 43(1), 120–135.
26. Sack, G. A. (2013). Character networks for narrative generation: Structural balance theory and the emergence of proto-narratives. In M. A. Finlayson, B. Fisseni, B. Löwe, & J. C. Meister (Eds.), *Workshop on Computational Models of Narrative* (pp. 183–197). OASICS. <https://doi.org/10.4032/9789814463270>
27. Uluk, M. (2019). Yanlış bilgiler ve biliş ilişkisi : Suriyeli mülteci dezenformasyonuna gelen kullanıcı yorumları üzerine bir inceleme. *Etkileşim Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4, 286–301.